

L

LUTHER
VERZAMELD

Herman J. Selderhuis (red.)

T

H

(1)

R

Herman J. Selderhuis (red.)

Luther Verzameld

DEEL I

Uitgeverij Kok – Utrecht

Refo500

© 2016 Uitgeverij Kok

Postbus 13288, 3507 LG Utrecht

www.kok.nl

Omslagontwerp: Geert de Koning

Vormgeving binnenwerk: Garage BNO

ISBN 978 90 435 2634 0 (set 2 delen)

ISBN e-book 978 90 435 2635 7

NUR 700

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Woord vooraf

Een keuze uit het werk van Martin Luther werk te maken is een bijna onmogelijke opgave. Elke selectie doet tekort aan de veelzijdigheid en de originaliteit van deze theoloog, maar wie niet niets en ook niet alles wil vertalen zal toch moeten kiezen. Ik beseft dat andere keuzes denkbaar waren maar deze selectie wil een vrij compleet beeld van Luthers werk geven en daarom zijn alle genres van zijn werk en alle periodes uit zijn leven vertegenwoordigd.

Vertalen zelf is trouwens ook kiezen en Luther maakt het een vertaler wat dat betreft bepaald niet gemakkelijk. Zijn taal is sprankelend, zijn zinnen zijn vol en rijk, ook wanneer ze kort en krachtig zijn en hij spreekt het Duits van zijn tijd, vormt nieuwe woorden en gebruikt een levendig Latijn. Dat zijn evenzoveel uitdagingen voor een vertaler waarbij niet ieder dezelfde keuzes maakt, zoals in deze bundel te merken is, maar waarbij wel ieder gestreefd heeft zowel Luther als de lezer optimaal recht te doen.

Vele teksten in deze bundels zijn niet eerder in het Nederlands vertaald, andere zijn nu opnieuw vertaald. De vertalingen zijn gemaakt vanuit de officiële uitgave van zijn werk, de Weimarer Ausgabe (afgekort als *WA*) waarvan tussen 1883 en 2009 meer dan 120 delen verschenen. Tevens is gebruikgemaakt van bestaande vertalingen in onder andere het Engels en Duits. Voor de verwijzingen naar Bijbelteksten is gebruikgemaakt van de NBG-vertaling van 1951 en de Herziene Statenvertaling maar vaak is ook Luthers eigen weergave van de Bijbeltekst vertaald. De inleidingen zijn zo kort mogelijk gehouden om Luther zelf zoveel mogelijk aan het woord te laten. De informatie tussen vierkante haken is toegevoegd door de vertaler.

Het was een bewuste keuze de tafelgesprekken niet op te nemen met als reden dat deze te omvangrijk zijn om in hun geheel in vertaling op te nemen en dat wanneer toch een selectie gemaakt moest worden deze beter zou passen in een aparte uitgave. Bij de brieven gaat het om Luthers correspondentie uit de periode 1507-1522, de jaren waarin Luther zijn belangrijkste ontwikkelingen doormaakte. Omdat deze brieven zonder nadere informatie moeilijk te plaatsen zijn, is in dit deel meer toelichting gegeven dan bij de andere werken in deze bundel.

Ten slotte wil ik allen die aan deze set hebben meegewerkt hartelijk danken voor hun spontane toezegging en hun doorzettingsvermogen. Mans Ravelling MA assisteerde bij de redactie van de teksten. Uitgeverij Kok komt lof toe voor de prettige samenwerking en de mooi verzorgde uitgave. Van harte hoop ik dat deze beide boeken gebruikt gaan worden want Luther is en blijft de moeite van het vertalen en van het bestuderen meer dan waard.

Herman J. Selderhuis

Inhoud

DEEL I

1. Begin

- Voorrede op deel I van de Duitse geschriften (1539) *Klaas Zwanepol* 3
- Inleiding op een bundel stellingen (1538) *André Bas* 10
- Disputatie over wat de mens kan en wil zonder de genade (1516) *Gerard den Hertog* 15
- Disputatie tegen de scholastieke theologie (1517) *Gerard den Hertog* 25
- De 95 stellingen (1517) *Herman J. Selderhuis* 35
- Preek over de tweevoudige gerechtigheid (1519) *Ad van der Dussen* 46
- Brief aan Johan van Staupitz (1518) *Herman A. Speelman* 58
- Theologische stellingen bij de disputatie te Heidelberg (1518) *Herman A. Speelman* 64
- Over hoop en lijden (operationes in Psalmos 5:12) (1518) *Klaas Zwanepol* 80

2. Reformatie

- Voorrede op deel I van de Latijnse geschriften (1545) *Klaas Zwanepol* 99
- Een preek over aflat en genade / Stellingen over de vergeving van zonden (1518) *Cees-Jan Smits* 112
- Disputatie en verdediging van Martin Luther tegen de aantijgingen van Johannes Eck (thesen voor de Leipziger disputatie) (1519) *Cees-Jan Smits* 122
- Over de goede werken (1520) *Rieke den Hertog-van 't Spijker* 126
- Aan de christelijke edelen van de Duitse natie, over het herstel van de christelijke stand (1520) *Daniël Timmerman* 211
- De Babylonische gevangenschap van de kerk (1520) *Herman J. Selderhuis* 301
- De vrijheid van een christen (1520) *Christa Boerke* 408

Waarom de boeken van de paus en zijn volgelingen door doctor Martin
Luther zijn verbrand (1520) *Mans Raveling* 452

3. Discussie

Over de slaafse wil (1525) *William den Boer* 467
Over de wederdoop (1528) *Wim van Beek* 571
Tegen de antinomianen (1539) *Fianne de With* 607
Dat Jezus Christus Joods is van geboorte (1523) *Michael Mulder* 618
Over de Joden en hun leugens (1543) *Michael Mulder* 645
Tegen de 32 artikelen van de theologen te Leuven (1545) *Fianne de
With* 664

DEEL II

4. Schriftuitleg

Voorrede op het Oude Testament (1523) *Tineke Noort* 677
Voorrede op het Nieuwe Testament (1522) *Willem-Jan van Gent* 690
Brief over het vertalen (1530) *Willem-Jan van Gent* 697
Voorwoord bij de Psalmen (1524/1528) *Peter Hoogstrate* 717
De zeven Boetpsalmen (1517/1525) *Hugo van Woerden* 723
Een beknopt onderricht over wat men in de evangeliën moet zoeken en
verwachten (1522) *Theo van Spanje* 803
Het Magnificat. Luthers uitleg van de lofzang van Maria (1521) *Joop Boen-
dermaker* 812

5. Kerk

Dat een christelijke vergadering of gemeente het recht en de macht heeft
alle leer te beoordelen en leraars te beroepen, aan te stellen en af te zet-
ten: grondslag en reden uit de Schrift (1523) *Karla Boersma* 871
Over de orde van de eredienst (1523) *Maarten Kater* 882
De Duitse mis – de orde van de eredienst (1526) *Maarten Kater* 887
Luthers Voorwoord op *Onderricht van de visitatoren aan de parochiegeestelij-
ken in het keurvorstendom Saksen* (1528) *Herman A. Speelman* 895

- Aansporing om het sacrament van het lichaam en bloed van onze Here te gebruiken (1530) *Herman J. Selderhuis* 902
- De Kleine Catechismus voor gewone pastores en predikanten (1529) *Klaas Zwanepol* 931
- Het doopboekje (1526) *Wim van Beek* 951
- Een huwelijksboekje voor eenvoudige voorgangers (1529) *Tineke Noort* 959

6. Christelijk leven

- Over de wereldlijke overheid en in hoeverre men haar gehoorzaamheid verschuldigd is (1523) *Mans Raveling* 967
- Een preek dat we de kinderen naar school moeten sturen (1530) *Karla Boersma* 1005
- Een preek over de huwelijkse staat (1519) *Tineke Noort* 1044
- De hoofdsom van het christelijke leven: preek over 1 Timoteüs 1:5-7 (1532) *Christa Boerke* 1053
- Beknopte uitleg van de tien geboden (1518) *Cees-Jan Smits* 1082
- Troost voor wie ten zeerste aangevochten wordt (1521) *André Bas* 1090
- Een kort troostbriefje voor christenen, dat zij zich in het gebed niet van de wijs laten brengen (1540?) *Sabine Hiebsch* 1094
- Hoe men bidden moet. Brief voor meester Peter Barbier (1535) *Sabine Hiebsch* 1097
- Enkele troostrijke aansporingen uit het heilig Woord van God (1530) *Kees de Groot* 1114
- Of men het sterven mag ontvluchten (1527) *Frank van der Pol* 1120
- Een preek over de voorbereiding op het sterven (1519) *Frank van der Pol* 1140
- Luthers Testament (1541) *Herman J. Selderhuis* 1159
- Over handel en rente (1524) *Cees-Jan Smits* 1163

7. Brieven en preken

- Brieven uit Luthers beslissende jaren (1507-1522) *Joop Boendermaker* 1187
- Preken *Joop Boendermaker* 1276

Personalialia 1326

1. Begin

Voorrede op deel I van de Duitse geschriften (1539)

Inleiding

Hoewel nagenoeg vanaf het begin van Luthers optreden bundelingen van zijn teksten werden uitgegeven, duurde het tot het eind van de jaren dertig voordat een verzameling van zijn geschriften verscheen. Dat had enerzijds te maken met het Edict van Worms (1521) dat verspreiding van Luthers geschriften verbood. Anderzijds was ook Luther zelf niet happig op publicatie van zijn verzameld werk.

Wat Luther betreft, hadden zijn werken er net zo goed niet kunnen zijn. Zij hebben uitsluitend ten doel om de Bijbel opnieuw centraal te stellen en aangezien deze inmiddels overal in goed toegankelijke uitgaven verkrijgbaar was, zijn de boeken die aan dat proces hebben bijgedragen overbodig geworden. Bovendien dreigen deze boeken tussen de lezer en de Bijbel in te gaan staan, zoals ook gebeurd is in de oude kerk toen theologische en kerkelijke literatuur de Bijbelse waarheid verdrong. Volgens Luther hebben zijn publicaties slechts betekenis als historische documentatie van de strijd tegen het pausdom.

Uiteindelijk zwichtte Luther voor de aandrang van vrienden en collega's en gaf hij in 1537 aan zijn leerling Casper Cruciger de opdracht om voorbereidingen voor een complete uitgave van zijn geschriften te treffen. Maar zijn terughoudendheid ten aanzien van het hele uitgaveproject is gebleven.

Het eerste deel van de Duitse geschriften kwam uit in 1539, gedrukt bij Hans Lufft in Wittenberg, onder de titel: *Het eerste deel van de boeken van Dr. Martin Luther over enkele brieven van de apostelen*, voorzien van een voorwoord van Luthers hand. Dat voorwoord is ook apart verschenen onder de titel: *Een christelijk oordeel over zijn eigen boeken*; een titel die later is uitgebreid met: *alsmede een les over wat er bij komt kijken als je de Heilige Schrift goed wilt bestuderen en daarover goede boeken wilt schrijven*.¹

Die les baseert Luther op Psalm 119, waar David er steeds op aandringt door God te worden onderwezen; een lering die drie onderdelen omvat, die weliswaar geen strikte en onverwisselbare fasen vormen maar aspecten zijn die met elkaar de richting aangeven waarin het leerproces zich beweegt. Die drie stadia zijn: gebed (*oratio*), overdenking (*meditatio*) en aanvechting (*tentatio*).

Luther neemt deze leerweg over van de middeleeuwse kloostertraditie, maar niet zonder belangrijke wijzigingen. Luidt het middeleeuwse schema: ‘meditatie, gebed en aanschouwing’, bij Luther wisselen ‘gebed’ en ‘overdenking’ van plaats en wordt ‘aanschouwing’ vervangen door ‘aanvechting’. De belangrijkste wijziging echter betreft de verandering van perspectief. Is het middeleeuwse schema erop gericht om boven de trivialiteiten van het aardse leven uit te komen en op te klimmen tot het hogere: de aanschouwing van God en de gelukzaligheid, Luthers benadering wil juist dieper in het menselijk bestaan doordringen.

De weg daarheen is die van de beproeving, die bij uitstek daar plaatsvindt waar je eerder het omgekeerde ervaart van het geluk dat God aan mensen toezegt, en waar je aangevochten wordt Gods beloften op te geven. Luther illustreert dat met ervaringen uit zijn eigen leven toen de papisten hem het leven zuur maakten. In die benarde situatie waarin het net ontdekte evangelie van Gods genade hem bijna uit handen werd geslagen, is hij gevormd tot een echte (door) God-geleerde.

In de aanvechting wordt de ervaring van Gods goedheid ‘onder het tegendeel’ opgedaan. Juist waar niets erop wijst dat God zich over ons onfermt, laat Hij zijn goedheid en trouw zien. Die leerweg is nodig om niet te blijven steken in vrome praatjes en daarom begint deze dan ook met het gebed om niet af te gaan op eigen inzichten, maar daarom dat God je verstand en wijsheid zal geven.

De overdenking van de Schrift die op het gebed volgt, is geen herhaling van bekende Bijbelteksten of spirituele bespiegelingen daarover, maar een steeds herlezen van de Schrift om haar woorden als nieuw te horen, alsof je er tot nu toe nog niets van begrepen had. Uitsluitend in interactie met gebed en meditatie kan in de aanvechting de ervaring worden opgedaan dat en hoe God zijn beloften gestand doet. Alleen langs deze weg worden goede theologen gevormd die bescheiden maar beslist dat Woord laten klinken in de harde realiteit van het leven. Zulke godgeleerden zijn niet uit op applaus van mensen, maar zij zijn gefocust op de

eer van God, die daarin tot vervulling komt wanneer mensen een schuilplaats onder zijn menslievendheid weten te vinden.

Voorrede op deel I van de Duitse geschriften

Graag had ik gezien dat mijn boeken allemaal achterwege waren gebleven en waren weggeraakt. Een van de redenen daarvoor is dat ik een hekel heb aan voorbeelden. Want ik zie heel scherp wat voor effect het in de kerk heeft gehad, toen men begonnen is buiten en naast de Heilige Schrift veel boeken en grote bibliotheken te verzamelen; en vooral om kriskras allerlei kerkvaders, concilies en leraren bij elkaar te rapen. Daarmee werd niet alleen kostbare tijd om in de Schrift te studeren vermorst, maar is ook de zuivere kennis van het goddelijk Woord uiteindelijk verloren gegaan, totdat de Bijbel (zoals ook met het vijfde boek van Mozes is gebeurd ten tijde van de koningen van Juda [2 Kon. 22:8]) ergens in het stof onder de bank is beland.

En hoewel het nuttig en nodig is dat de geschriften van verschillende kerkvaders en concilies als historisch getuigenis bewaard gebleven zijn, denk ik toch dat de dingen in proportie moeten blijven.² Zodat het niet jammer is dat de boeken van veel kerkvaders en concilies door Gods genade verloren zijn gegaan. Want als ze allemaal hadden moeten blijven, dan had niemand vanwege al die boeken nog in of uit de Bijbel kunnen komen, terwijl ze het er toch niet beter van zouden hebben afgebracht dan wat je in de Heilige Schrift vindt. Bovendien was dat ook ons idee toen wij de Bijbel zelf in het Duits begonnen te vertalen: wij hoopten dat er minder geschreven en meer in de Schrift gelezen en gestudeerd zou worden. Want ook al het andere geschrijf moet in en naar de Schrift wijzen, net zoals Johannes op Christus wijst, wanneer hij zegt: 'Ik moet minder en Hij moet meer worden' [Joh. 3:30]. Opdat iedereen zelf uit de frisse bron kan drinken, zoals ook alle kerkvaders hebben moeten doen als ze iets goeds wilden produceren. Want zo goed als de Heilige Schrift, dat is God zelf, het gedaan heeft, zullen noch kerkvaders, noch concilies, noch wij – ook in de hoogste en beste prestaties – het kunnen doen.

Omdat ook wij de Heilige Geest, het geloof en Gods Woord en werk nodig hebben om zalig te worden, moeten wij de profeten en de apostelen achter hun lessenaar laten en wij moeten daar beneden aan hun voeten horen naar wat ze zeggen en niet dat wij zeggen wat ze moeten horen.

Omdat ik het echter niet kan tegenhouden dat men tegen mijn wil mijn boeken – tot mijn geringe eer – in druk bij elkaar wil brengen, moet ik hen kosten en werk daaraan maar laten wagen. Ik troost mij ermee dat mettertijd mijn boeken toch in het stof vergeten zullen blijven, vooral als ik – door Gods genade – iets goeds geschreven heb. ‘Ik ben niet beter dan mijn vaderen’ [1 Kon. 19:4]. Het andere zal wel op de eerste plaats blijven. Want omdat men de Bijbel zelf onder de bank heeft kunnen laten liggen en ook kerkvaders en concilies – hoe beter ze waren des te eerder – vergeten heeft, is er goede hoop dat, als deze tijd van nieuwsgierigheid is uitgewoed, mijn boeken ook niet lang meer zullen blijven, vooral nu het juist boeken en leermeesters is gaan sneeuwen en regenen. Veel daarvan liggen reeds op de grond, vergeten en vergaan, zodat men ook hun namen niet meer kent, terwijl ze echt verwacht hadden dat ze eeuwig in de markt zouden blijven en de kerk zouden kunnen beleren.

Welaan, laat het in Gods Naam dan maar gaan. Alleen heb ik een vriendelijk verzoek: laat wie mijn boeken op dit moment per se hebben wil, zich in geen geval ervan weerhouden de Schrift zelf te bestuderen, maar ga er zo mee om zoals ik met de pauselijke decreten en decretalen³ en met de boeken van de sofisten⁴ omga. Dat wil zeggen, dat ik er soms in kijk om te weten wat ze gedaan hebben of om de geschiedenis van vroeger te begrijpen. Maar niet dat ik daarin zou moeten studeren of precies zou moeten doen wat zij goedachten. Met de boeken van de kerkvaders en concilies ga ik niet veel anders om. Hierin volg ik het voorbeeld van de heilige Augustinus,⁵ die onder andere de eerste en bijna enige is die, ongebonden aan alle boeken van de kerkvaders en heiligen, alleen aan de Heilige Schrift onderworpen wilde zijn. Daarover kwam hij hard in conflict met de heilige Hieronymus, die hem de boeken van zijn voorgangers voor de voeten wierp. Maar daarvan heeft hij zich niets aangetrokken. En als men zo’n voorbeeld van de heilige Augustinus gevolgd had dan zou de paus geen antichrist zijn geworden en zou het talloze ongedierte, het gewriemel en gekrioel van die boeken niet in de kerken terecht zijn gekomen en zou de Bijbel stevig op de kansel zijn gebleven.

Nu volgt het onderricht over de juiste wijze om in de Heilige Schrift te studeren.

Ook wil ik je laten zien hoe je op een goede manier theologie studeert, zoals ik mij daarin heb bekwaamd. Als jij je daaraan houdt, zul je zo geleerd worden dat je (als dat nodig zou zijn) zelf even goede boeken kunt schrijven als de kerkvaders en concilies. Zoals ook ik – in God – er aanspraak op maak en zonder hoogmoed en ongelogen mij erop durf te beroemen dat ik, als het om boeken schrijven gaat, voor de meeste kerkvaders niet onder doe. Op mijn leven kan ik me op geen stukken na op gelijke manier laten voorstaan.

Dat is de manier waarop de heilige koning David in Psalm 119 het leert en waaraan zich ongetwijfeld ook alle patriarchen en profeten hebben gehouden. Daarin zul je drie regels vinden die door de hele psalm heen uitgebreid worden toegepast en die als volgt luiden: gebed, meditatie en aanvechting.⁶

Gebed

Ten eerste moet je weten dat de Heilige Schrift zo'n boek is dat de wijsheid van alle andere boeken tot dwaasheid maakt, omdat geen daarvan het eeuwige leven leert dan zij alleen. Daarom moet je direct je begrip en verstand opgeven. Want daarmee kom je er niet, maar met zo'n vermetelheid stort je jezelf en anderen uit de hemel (zoals met Lucifer gebeurde) tot in de afgrond van de hel. Maar kniel neer in je kamertje en bid oprecht deemoedig en ernstig tot God dat Hij je door zijn lieve Zoon de Heilige Geest wil geven om je te verlichten, te leiden en inzicht te bieden.

Zoals je ziet, bidt David in bovengenoemde psalm steeds: 'leer mij, Heer, onderwijs mij, leid mij en toon mij' en veel meer van die uitdrukkingen. En hoewel hij toch de tekst van Mozes en andere boeken meer dan goed kende en die ook dagelijks hoorde en las, wil hij de echte meester van de Schrift zelf erbij hebben opdat hij er niet met zijn verstand tussen komt en zijn eigen leermeester wordt. Want daar komen sektariërs⁷ van die zichzelf wijsmaken dat de Schrift aan hen onderworpen is en met hun verstand gemakkelijk te begrijpen is, als waren het fabels van Markolf en Aesopus waarvoor geen Heilige Geest of gebed nodig zijn.⁸

Meditatie

Vervolgens moet je mediteren, dat is niet alleen in je hart, maar ook van buiten het gesproken en het geschreven woord uit dit boek steeds weer bij je laten omgaan en herhalen, lezen en herlezen met voortdurende aandacht en bezinning over wat de Heilige Geest daarmee bedoelt. En pas op dat je het niet beu wordt of denkt dat je het met een of twee keer wel genoeg gelezen, gehoord en gezegd hebt en alles tot op de bodem begrijpt. Want dat levert

nooit een echte theoloog op; het zijn wrange vruchten die afvallen voor ze halfrijp zijn geworden.

Daarom zie je in dezelfde psalm David zich er steeds op beroemen dat hij dag en nacht en alsmaar wil spreken, dichten, zeggen, zingen, horen, lezen, maar dan alleen Gods Woord en geboden. Want God wil je zijn Geest niet geven zonder het uiterlijk woord; richt je daarnaar. Want Hij heeft niet voor niets opgedragen letterlijk te schrijven, te preken, te lezen, te horen, te zingen, te zeggen enz.

Beproeving

Ten derde is daar de *tentatio*, de aanvechting. Dat is de toetssteen die je leert niet alleen te weten en te begrijpen, maar ook te ervaren hoe juist, hoe waarachtig, hoe zoet, hoe lieflijk, hoe machtig, hoe troostrijk het Woord van God is: wijsheid boven alle wijsheid.

Daarom hoor je David in de genoemde psalm zo vaak klagen over allerlei vijanden, brute vorsten of tirannen, over dwaalgeesten en dwarsliggers, die hij moet verdragen omdat hij mediteert, dat is op allerlei manieren met het Woord van God omgaat (zoals gezegd). Want zodra het Woord van God door jou opengaat, staat de duivel bij je op de stoep om je tot een echte doctor te maken en je door zijn aanvechting te leren het Woord van God te zoeken en lief te hebben. Want zelf heb ik – als ik me even als muizenkeutel onder de peperkorrels mag mengen –⁹ heel veel aan mijn papisten te danken. Ze hebben door het woeden van de duivel zo op mij ingeslagen, mij in het nauw gebracht en bang gemaakt dat ik een tamelijk goede theoloog geworden ben waartoe ik anders niet was gekomen. En van wat zij daar op hun beurt op mij gewonnen hebben, gun ik hun van harte de eer, zege en triomf. Want zo wilden ze het hebben.

Kijk, daar heb je de regel van David. Als je volgens dit voorbeeld studeert, dan zul je met hem ook zingen en loven in dezelfde psalm. ‘De wet uit uw mond is mij liever dan duizend stuks goud en zilver’ [Ps. 119:72]. En ook: ‘U maakt mij met uw gebod wijzer dan mijn vijanden zijn. Want het is eeuwig mijn schat. Ik ben geleerder dan al mijn leraars. Want uw getuigenis is in mijn mond. Ik ben verstandiger dan de ouden, want ik houd me aan uw bevel’ enz. [Ps. 119:98-100]. En je zult merken hoe flauw en muf de boeken van de kerkvaders je zullen smaken. Je zult niet alleen de boeken van de tegenstanders verachten, maar ook jezelf zowel in wat je schrijft als in wat je zegt hoe langer hoe minder bevallen. Als je zover bent gekomen, mag je gerust verwachten dat je op weg bent een echte theoloog te worden, die niet alleen

de jonge en net beginnende, maar ook de groeiende en volleeerde christenen kan onderwijzen. Want de kerk van Christus bevat allerlei christenen: jong, oud, zwak, ziek, gezond, sterk, fris, lui, dwaas en wijs enz.

Denk je echter en verbeeld je je dat je het allemaal wel zeker weet en kietel je jezelf met je eigen boekje, gepreek of geschrijf als had je dat heel geweldig gedaan en voortreffelijk gepreekt en bevat het je ook zeer dat men jou prijst boven een ander en wil je ook geprezen worden, omdat je anders verdrietig wordt en afhaakt: als je er zo een bent, mijn beste, pak jezelf dan bij je oren en als je goed pakt dan vind je een paar grote, lange en ruwe ezelsoren. En spendeer er dan de kosten aan en versier ze met gouden bellen zodat men kan horen waar je heen gaat en met de vinger naar je kan wijzen en zeggen: 'Kijk, kijk daar gaat dat fraaie dier dat zulke prachtige boeken kan schrijven en zo voortreffelijk kan preken.' Dan ben je zalig en meer dan zalig in dat 'hemelrijk' waar in elk geval voor de duivel en zijn engelen het hellevuur klaarstaat.

Kortom, wij mogen dan naar eer zoeken en hoogmoedig zijn zoveel we kunnen, in dit boek komt God alleen de eer toe en er staat: 'God weerstaat de hoogmoedigen, maar geeft genade aan wie nederig zijn' (Jak. 4:6). Hem zij de eer in alle eeuwigheid. Amen.

Noten

- 1 WA 50, 657-661.
- 2 Horatius, *Satiren* I, 1,106.
- 3 Met beide woorden duidt Luther de hele santenkraam aan van besluiten en verordeningen die Rome over de wereld had laten uitgaan.
- 4 Luther gebruikt de term sofisten (sluwe betweters) als scheldwoord voor de scholastieke theologen.
- 5 *Epistola* 82, 1,3.
- 6 In het Latijn: *oratio, meditatio, tentatio*.
- 7 Luther spreekt hier van 'Rottengeister' waarmee hij zijn tegenstanders op de linkervleugel van de Reformatie aanduidt.
- 8 Markolf is een slimme sagefiguur uit het 15e eeuwse *Salomo en Markolf*. Aesopus is auteur van bekende fabels die Luther deels in het Duits heeft vertaald.
- 9 Deze uitdrukking is ook opgenomen in Luthers verzameling van spreekwoorden, WA 51, 658 (371).

*‘Al mijn werken mogen wel verbrand worden,
als mijn boek over de onvrije wil en mijn catechismus
maar blijven bestaan.’*

Luthers woorden zijn gelukkig geen werkelijkheid geworden en eigenlijk zijn alle teksten van hem bewaard gebleven. Een door Herman J. Selderhuis gemaakte, representatieve selectie hieruit is in deze beide delen te vinden. Om een compleet beeld van Luthers werk te geven zijn alle genres van zijn werk en alle periodes uit zijn leven vertegenwoordigd. Luthers taal is sprankelend, zijn zinnen zijn vol en rijk, ook wanneer ze kort en krachtig zijn en hij spreekt het Duits van zijn tijd, vormt nieuwe woorden en gebruikt een levendig Latijn. Dit alles is ook in vertaling goed merkbaar. De meeste teksten in deze uitgave zijn niet eerder in het Nederlands vertaald, andere zijn nu opnieuw vertaald. Luther roept soms weerstand op, maar ondanks dat blijft hij de moeite van het lezen waard. Ook na 500 jaar.

uitgeverij

